

УДК 159.922.6

## ПОНЯТТЯ СІМ'Ї ТА ШЛЮБУ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ МАТРИМОНІАЛЬНИХ НАСТАНОВ У СТАРШИХ ШКОЛЯРІВ

Яроцук А.А.

Київський військовий лицей імені Івана Богуна

Кожна особистість з самого дитинства уявляє свою майбутню сім'ю, вимальовуючи у фантазіях власний ідеал. Та протягом перебування людини на різних вікових етапах чи під впливом «проживання» різних емоційних станів та життєвих ситуацій, погляди можуть кардинально змінюватись. Фундаментом формування матримоніальних настанов дитини є дорослі – батьки, вихователі, вчителі. У підлітковому віці вагомішою стає думка друзів, яка не завжди має позитивний характер. Тому, як вдома, так і в школі, слід приділяти більше уваги моральному та естетичному вихованню, оскільки саме від попередження негативних вчинків залежить «здоров'я нації».

**Ключові слова:** сім'я, матримоніальні відносини, матримоніальна поведінка, виховання, підліток, юнак, матримоніальна модель.

**Постановка проблеми.** Сучасна школа не тільки збагачує і розвиває розумові та інтелектуальні здібності дітей, а й виступає одним з найсильніших основоположників формування їх матримоніальної поведінки, що має велике значення в подальшому житті кожного учня. Та під впливом негативних тенденцій до швидкоплинних стосунків, які ні до чого не зобов'язують, дуже важко знайти потрібний підхід до формування «правильних» матримоніальних поглядів і поняття сім'ї. Саме поняття сім'ї часто перекривлюється і сприймається не так як слід, через недостатньо приділену кіль-

кість уваги вихованню та наголошенні на цінності сімейного благополуччя.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Формування, розвиток і функціонування сім'ї та шлюбно-сімейних відносин досліджує така галузь соціології, як соціологія сім'ї та шлюбу. Найвідомішими спеціалістами даної галузі за кордоном є І. Най, Дж. Хілл, У. Гул (СІЛА), Ф. Мітель, А. Жіраар, М. Бекомбо (Франція). У колишньому Радянському Союзі соціологія шлюбу і сім'ї почала активно розвиватися лише у 70–80-ті роки ХХ ст. Провідними вченими у цій галузі є А. Харчев, М. Мацковський, А. Антонов,

В. Сисенко, С. Голод, Л. Чуйко, А. Пономарьов, Н. Лавриненко, Ю. Якубова.

Сімейну проблематику сьогодення загалом, та в сучасній Україні зокрема, розглядають такі психологи і соціологи як Ю. Альошина («Соціально – психологічні методи дослідження подружніх відносин», «Цикл розвитку сім'ї: дослідження та проблеми»), Т. Буленко («Особливості формування психологічної готовності до сімейного життя у сучасній молоді»), Т. Вовчик-Блакитна (Підготовка молоді до сучасного життя). С. Аксьонова вивчає гендерні відмінності, як один з чинників, що вагомо впливає на демографічну поведінку, беручи до уваги поняття «соціальні очікування», які широко використовуються психологами С. Скутневою, О. Васильченко. Дуже актуальну та вкрай важливу на сьогодні тему щодо ставлення підлітків до небезпеки ураження ВІЛ розкривають О. Чебикин та Л. Бутузова («Психологія ставлення підлітків до небезпеки ураження ВІЛ»). Психологію репродуктивної поведінки особистості в своїй дисертації представляє О. Васильченко.

**Мета статті.** Головною метою цієї роботи є аналіз поняття «сім'я» (як основи матримоніальних відносин), визначення понять «шлюб» та «матримоніальні настанови», виявлення можливих чинників формування матримоніальних поведінки у старших школярів. Також надання рекомендацій щодо пробудження відповідальності за свої вчинки та дії на шляху до пошуку ідеального партнера.

**Виклад основного матеріалу.** У сучасному суспільстві сім'я розглядається як інститут первинної соціалізації дитини. Батьківство має соціокультурну природу і характеризується системою наказаних культурою і суспільством норм і правил, що регулюють розподіл між батьками функцій догляду за дітьми та їх виховання в сім'ї: визначають зміст ролей, моделі рольової поведінки.

Сім'я впливає на всі сторони життя суспільства. В сім'ї закладаються генетичні, біологічні основи здоров'я, звички, установки по відношенню до свого здоров'я. Сім'я виховує смаки і потреби; у молодшого покоління багато в чому визначає вибір професії, рівень духовних цінностей. Саме в сім'ї закладаються основи ставлення до старшого покоління. В сім'ї людина вперше стикається з розподілом праці, з формами господарської діяльності [2, с. 53].

На думку Г. Харчева, сім'ю можна визначити як малу соціальну групу, що володіє історично визначеною організацією, члени якої пов'язані шлюбними чи родинними відносинами, спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю і соціальною необхідністю, яка зумовлена потребою суспільства у фізичному і духовному відтворенні населення [9, с. 57].

М. Шимін визначає сім'ю наступним чином: «Сім'я – це специфічна форма соціальної життєдіяльності людей, зумовлена економічним ладом суспільства, заснована на шлюбі чи родинності, включаючи всю сукупність відносин (між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми, між різними поколіннями), що складаються на базі спільної різносторонньої діяльності її членів, у якій реалізуються як потреби суспільства (у фізичному і духовному відтворенні людської особистості,

в забезпеченні нормальної спільної життєдіяльності людей у сфері особистого життя), так і потреби індивіда (в інтимних зв'язках, у сімейному особистому щасті)» [10, с. 21].

Сім'я – об'єднання осіб, що природно формується в реальному житті, ґрунтується на шлюбі, родинності, усиновленні чи інших формах відносин між цими особами й характеризується спільністю духовного, матеріального життя й інтересів, що забезпечують продовження роду і виховання дітей.

О. Рузакова вважає, що сім'я – це союз осіб, заснований на шлюбі, а також фактичних шлюбних відносинах, родинності, прийнятті дитини в сім'ю на виховання, що характеризується спільністю життя, інтересів, взаємною турботою [6, с. 8].

Сім'я є складнішим поняттям, ніж шлюб, адже поєднує в собі риси соціального інституту і малої соціальної групи. Як соціальний інститут сім'я характеризується сукупністю соціальних норм, санкцій і зразків поведінки, що регламентують взаємини між чоловіком і дружиною, батьками і дітьми тощо. Кожну конкретну сім'ю можна розглядати як засновану на шлюбі або кровній родинності малу соціальну групу, члени якої поєднані спільністю побуту, взаємною моральною відповідальністю, взаємодопомогою тощо [2, с. 122].

Слово «шлюб» бере початок від давньослов'янського «сьлюб» – урочиста обіцянка. «Слюбитись» – означає домовитись.

Поняття шлюбу, в порівнянні з поняттям сім'ї, має більш чіткі межі.

Шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у державному органі реєстрації актів цивільного стану. Проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення у них прав та обов'язків подружжя. Релігійний обряд шлюбу не є підставою для виникнення у жінки та чоловіка прав та обов'язків подружжя, крім випадків, коли релігійний обряд шлюбу відбувся до створення або відновлення державних органів реєстрації актів цивільного стану [7].

Суть шлюбу визначається встановленими суспільними відносинами. Шлюб здійснюється для утворення сім'ї, народження дітей, спільного проживання і утворення спільної власності.

Права і обов'язки людей, які вступають в цивільний шлюб, закріплені у законодавстві, яке може бути дуже різним у різних країнах, і яке змінювалося впродовж епох.

Шлюб – це соціальна форма відносин між чоловіком і жінкою, яка історично змінюється. Через шлюб суспільство впорядковує і санкціонує їх статеве життя, встановлює подружні і батьківські права й обов'язки.

Ведучи мову про юридичне регулювання шлюбних відносин, важливо виділити цілий комплекс норм, пов'язаних із розірванням шлюбу. Вони засновуються на юридичному регулюванні розлучення: встановленні юридичних підстав для скасування шлюбу, характеру процедури розлучення, правах і обов'язках колишнього подружжя, пов'язані із утриманням та вихованням дітей тощо [3, с. 15].

На відміну від писаних юридичних законів культурні норми є неписаними. Вони регулюють

шлюбні відносини за допомогою моралі, традицій та звичаїв. До їх числа належать норми залицяння, шлюбного вибору, дошлюбної поведінки, виховання дітей, розподілу влади та обов'язків між подружжям тощо.

Так як в перекладі з латинського *matrimonium* – шлюб, матримоніальні відносини – це відносини, що складаються в процесі шлюбного життя та визначають схильність і бажання людини створити сім'ю, після досягнення шлюбного віку одружитися і продовжити сімейні традиції. Під матримоніальними відносинами розуміється система відносини, що породжує вступ в шлюб і збереження шлюбу, особливості шлюбного відбору, шлюбні знайомства, ставлення до реєстрації шлюбу [8].

В основі матримоніальної поведінки кожного індивіда, тобто поведінки, пов'язаної з вибором партнеру для шлюбу та побудови з ним серйозних відносин, лежить культура. Культура матримоніальної поведінки – складна, багаторівнева знакова система цінностей, стандартів та норм, що регулює поведінку людей у сфері зародження та побудови відносин з партнером для шлюбу.

Поняття сім'ї, шлюбу, формування любові до дітей закладається в людину з перших хвилин життя. Але в кожній сім'ї по-різному. У деяких дітей можна спостерігати прояви доброти та ніжності по відношенню до ляльок чи домашніх улюбленців; хтось росте жорстоким, граючи у «війну», «розносячи» довкола всі уявні перешкоди. Та починаючи з підліткового віку, коли відбувається статеве дозрівання, кожна людина починає проявляти свої почуття до протилежної статі, вже не граючи, а вкладаючи у стосунки те, що було сформовано до цього вікового періоду. Можна спостерігати як підліток розуміє сенс культури матримоніальної поведінки, яка була «закладена» в нього раніше.

У сфері старших школярів існують різні можливості для реалізації важливого етапу матримоніальної поведінки – знайомства. Але як на знайомство, так і на подальший розвиток відносин, впливає багато факторів, які мають свої витoki і в сімейних традиціях, що прищеплюються з дитинства, і у впливі сучасного оточення.

Основними чинниками впливу на формування матримоніальних настанов в такому віці є:

- особистісні мотиви (прагнення до самоствердження; бажання показати себе дорослішим, ніж є насправді; необхідність довести іншим свою готовність до прийняття серйозних дорослих рішень);
- сторонній вплив з боку ровесників, який може бути як позитивним, так і негативним;
- стосунки з батьками, які пришвидшують або уповільнюють бажання відокремитись і будувати власну ланку суспільства з потенційним партнером (погані стосунки з батьками можуть лише підштовхнути до дорослого життя та до такого кроку, як, приміром, від'їзд на навчання до іншого міста та пошуку потенційного партнера для побудови власної сім'ї);
- релігійні переконання, як основа матримоніальних поглядів у глибоковіруючих сім'ях (залежно від віросповідання, що значною мірою впливає, наприклад, на кількість дітей в сім'ї);
- походження та соціальний стан.

Підлітковий вік є періодом посиленого формування моральних почуттів. Завдяки їм, засвоєні підлітками норми поведінки стають ефективним керівництвом до дії. У цьому віці відбувається подальше становлення почуттів як узагальнених і відносно стійких переживань (інтелектуальних, естетичних, моральних тощо). Проте в поведінці підлітків не завжди поєднуються слова, почуття і справи. Розвиток самостійності є важливою передумовою для формування у підлітків моральних переконань.

Із зростанням самостійності в учнів середнього шкільного віку з'являється потреба керуватися в своїй діяльності і поведінці особистими поглядами і принципами [1].

Основним видом провідної діяльності підліткового віку є інтимно – особистісне спілкування з ровесниками. Це означає, що однією з основних задач на даному етапі розвитку, підліток обирає для себе пошук симпатії серед протилежної статі та самовираження, не тільки у проявах зовнішніх змін, а й у самостверженні своєї індивідуальності через інтимні стосунки.

Провідною діяльністю для старшокласників виступає навчально-професійна діяльність. Але, так як фаза старших підлітків знаходиться на межі підліткового та юнацького періоду, вона поєднує в собі провідну діяльність обох цих періодів.

Тобто, інтимно-особистісне спілкування з ровесниками не відходить на задній план. А ні батьки, а ні вчителі не можуть вплинути на процес статевого дозрівання, так як він є природним; не можуть притупити почуття дитини і зробити її невразливою. Але підтримувати, виховувати, застерігати і оберігати від негативних вчинків та їх наслідків, було б дуже доречно.

Юнацька сексуальність відрізняється від сексуальності дорослої людини. Якщо зріла статевая любов дорослих людей являє собою гармонійну єдність чуттєво-сексуального потягу і потреби в глибокому духовному спілкуванні і порозумінні люблячих людей, то в юності ці два потяги зриваються неодноразово, і до того ж по-різному в дівчат та юнаків. Хоча дівчини раніше зривають фізіологічно, у них спочатку потреба в романтичному залицянні, ніжності, пестощах, емоційному теплі і порозумінні виражена сильніше, ніж у фізичній близькості. У юнаків, навпаки, у більшості випадків раніше з'являється чуттєво-сексуальний потяг до фізичної близькості, і значно пізніше виникає потреба в духовній близькості, порозумінні. Потреба в душевному розумінні і сексуальні бажання дуже часто не збігаються і можуть бути спрямовані на різні об'єкти [1].

Також в підлітковому і юнацькому віці проявляється потреба у самовихованні. Самовиховання проходить певний шлях розвитку. Р.С. Немов (1995) виділяє такі рівні: вольове і фізичне самовдосконалення підлітка, моральне самовдосконалення та професійне самовиховання [4, с. 152].

При мінімальному, але правильному впливі на процес самовиховання підлітка з боку дорослих, можна вплинути на його світогляд та допомогти йому самостійно досягнути «золотої середини» стосовно життєвої позиції в цілому і матримоніальних поглядів зокрема.

У другій половині ХХ століття стали з'являтися теоретичні та емпіричні дослідження

матримоніальної поведінки в соціологічному контексті, в яких цей феномен розглядався як такий, що відчуває на собі вплив усіх соціально-економічних, політичних і соціокультурних змін, що відбуваються в суспільстві.

Основними мотивами і цінностями матримоніальної поведінки сучасної молоді стали свобода самовираження, любов, цінності споживання і гедонізму, не обмежена мораллю сексуальність.

У сучасних соціологічних дослідженнях прийнято виділяти три основні моделі матримоніальної поведінки, які визначаються ціннісними установками особистості, мотивами матримоніальної поведінки, його спрямованістю та інтенсивністю. До них відносяться:

- проміскуїтетна модель, яка характеризується ранніми позашлюбними сексуальними зв'язками, частою зміною партнерів, відкладанням реєстрації шлюбу в органах РАГСу і народження дітей на більш пізній період;

- модель домінування (традиційна), основними цінностями якої є законний шлюб, сім'я і діти;

- ліберальна модель (рівних прав), в основі якої лежить система західних цінностей: свобода самореалізації, відкритість новому, відкрита інтимність, рівноправність між статями [5].

Так як час швидкоплинний і змінюються не лише настрої, а й смаки та вподобання, моделі матримоніальної поведінки можуть дещо змінюватись, набуваючи іншого окрасу. Також може змінюватись відсоткове співвідношення в пріоритетності цих моделей.

**Висновки та пропозиції.** В епоху розквіту новітніх технологій, Інтернету та телебачення, діти починають дорослішати дуже рано. Цей факт має як позитивні, так і негативні наслідки. Завдячуючи науково-технічному прогресу, наше життя стає і легшим, і цікавішим. Але заборонені фільми чи передачі, нажаль, може подивитися кожен, а не лише ті, хто досягнув дозволеного віку. Різноманітні ігри негативно впливають як на нервову систему, так і на хід начального процесу. Телефони часто відволікають дітей від виконання домашнього завдання, а процес сидіння за

комп'ютером вже давно змінив рухливі ігри на свіжому повітрі. Діти починають черпати інформацію про інтимні подробиці сексуального життя в тому віці, коли основним їх завданням є систематичне відвідування уроків та якісна підготовка домашнього завдання. Всі ці «мінуси» мають величезний вплив на формування матримоніальної поведінки та на розуміння того, якою ж має бути сім'я, знецінюється поняття шлюбу. Тому все ж таки слід звертати увагу на те, чим захоплюється дитина і які наслідки може мати її захоплення.

До певного віку кожен знаходиться під пильною опікою обох, або одного з батьків, які виховують дитину, прививаючи їй все світле і добре. Та переступивши поріг дитячого садочку, а згодом школи, у виховання та формування матримоніальних настанов, починається втручання стороннього впливу, який не завжди співпадає з поглядами батьків. Тому постійний контакт батьків з працівниками навчального закладу є обов'язковою і невід'ємною частиною виховання дитини.

Стосовно дуже специфічного і цікавого віку, який припадає на віковий період підлітків і юнаків, робота з приводу матримоніальної поведінки має проводитись ще детальніше. На цьому етапі, коли вже мова йде про вступ в сексуальний контакт, були б доречними проведення роз'яснювальних занять про можливі наслідки при необережності та халатності при статевому акті.

Батькам важко впливати на дитину самотужки, коли вона вважає себе дорослою, самостійною та такою, що вже знає все і не потребує сторонньої допомоги чи поради. Тому в ситуації статевого дозрівання акцент повинен бути на навчальному закладі, а саме на психологах, соціальних педагогах та кураторах, які кожного дня мають змогу спостерігати за зміною емоційного стану дитини, її вподобань тощо. Збираючи клас чи цілу паралель конче необхідно було б не лише проводити лекції про безпеку різних венеричних захворювань, ВІЛ, СНІД, а й показувати документальні фільми, які б застерігали школярів від необдуманих вчинків.

## Список літератури:

1. Крутецкий В. А. Психология: Підручник для учнів пед. училищ. – М.: Просвещение. – 352 с, іл., 1980. Електронний ресурс: <http://ibib.ltd.ua/psihologiya-uchebnik-dlya-uchaschihsya-ped.html>
2. Маслов В. Ф. Действующее законодательство о браке и семье / В. Ф. Маслов, З. А. Подопригора, А. А. Пушкин. – Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1972. – 212 с.
3. Молода сім'я XXI ст: тенденції, проблеми і перспективи розвитку: Матер. міжрегіон. наук.-практ. конф. – Київ: НОЦ «Центр соц.-психол. допомоги дітям, підліткам і молоді», 2004. – 124 с.
4. Немов Р. С. Психология образования. 1995, 2-е изд. Електронний ресурс: <http://www.alleng.ru/d/psy/psy078.htm>
5. Политематический журнал научных публикаций «Дискуссия». Выпуск: № 4(67) апрель 2016. Рубрика: Социологические науки.
6. Рузакова О. А. Семейное право: учеб.-практ. пособие / О. А. Рузакова. – М.: Экзамен: Право и закон, 2003. – 256 с.
7. Сімейний кодекс України. Стаття 21.
8. Словник української мови. Електронний ресурс: <http://sum.in.ua/s/matrimonialjnyj>
9. Харчев А. Г. Брак и семья в СССР / А. Г. Харчев. – М.: Изд-во Мысль, 1979. – 367 с.
10. Шимин Н. Д. Семья как общественное явление: Опыт социал.-филос. анализа / Н. Д. Шимин. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 188 с.

**Ярошук А.А.**

Киевский военный лицей имени Ивана Богуна

## **ПОНЯТИЕ СЕМЬИ И БРАКА КАК ОСНОВА ФОРМИРОВАНИЯ МАТРИМОНИАЛЬНЫХ УСТАНОВОК У СТАРШИХ ШКОЛЬНИКОВ**

### **Аннотация**

Каждая личность с самого детства представляет свою будущую семью, вырисовывая в фантазиях собственный идеал. И в течение пребывания человека на разных возрастных этапах или под влиянием «проживания» различных эмоциональных состояний и жизненных ситуаций, взгляды могут кардинально изменяться. Фундаментом формирования матримониальных установок ребенка являются взрослые – родители, воспитатели, учителя. В подростковом возрасте весомее становится мнение друзей, которое не всегда имеет положительный характер. Поэтому, как дома, так и в школе, следует уделять больше внимания нравственному и эстетическому воспитанию, поскольку именно от предупреждения негативных поступков зависит «здоровье нации».

**Ключевые слова:** семья, матримониальные отношения, матримониальное поведение, воспитание, подросток, юноша, матримониальная модель.

**Yaroshchuk A.A.**

Kiev military Lyceum named after Ivan Bogun

## **THE CONCEPT OF FAMILY AND MARRIAGE AS THE BASIS FOR FORMATION OF MATRIMONIAL INSTALLATIONS IN SENIOR PUPIL**

### **Summary**

Every person from the very childhood imagines his future family, depicting his own ideal in fantasies. But during the stay of a man at different age stages or under the influence of «residence» of different emotional states and life situations, views can radically change. The foundation of the formation of matrimonial guidance are parents, educators, and teachers. In adolescence, the opinion of friends becomes more weighty, which is not always positive. Therefore, both at home and in schools, more attention should be paid to moral and aesthetic education, since it is precisely from the prevention of negative actions that the «health of the nation» depends.

**Keywords:** family, matrimonial relations, matrimonial behavior, education, teenager, young man, matrimonial model.